

MAŁGORZATA PRZENIOSŁO* – KIELCE
MAREK PRZENIOSŁO** – KIELCE

**AKTA PERSONALNE PROFESORÓW
WYDZIAŁÓW TEOLOGICZNYCH UNIWERSYTETÓW
II RZECZYPOSPOLITEJ**

**PERSONAL FILES OF THE THEOLOGICAL FACULTY
PROFESSORS OF UNIVERSITIES OF THE SECOND REPUBLIC
OF POLAND**

Abstract

Six universities were operating in the Second Republic; theological faculties were established at five of them: Jagiellonian University, Jan Kazimierz University in Lviv, Stefan Batory University in Vilnius, Warsaw University and Catholic University of Lublin. The theological faculties employed a total of 80 professors in the interwar period. The source base we have at our disposal while researching the professorial staff of theological faculties is remarkably rich. Personal files in particular are of great importance. Such materials are to be found in the Archive of New Files in the fond Ministry of Religious Denominations and Public Enlightenment. Such records are also kept in: Lithuanian Central State Archive in Vilnius, Lviv State Regional Archive, Jagiellonian University Archive and University Archive of the Catholic University of Lublin. The documents that can be found in the personal file most often relate to: matters of employment of professors, scientific activity, performance of teaching

* Małgorzata Przeniosło – prof. dr hab., Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

e-mail: malgorzata.przenioslo@ujk.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0001-7487-9976>

** Marek Przeniosło – prof. dr hab., Instytut Historii, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

e-mail: marek.przenioslo@ujk.edu.pl

<https://orcid.org/0000-0002-7387-8530>

duties, social issues. Almost every file contains the professor's curriculum vitae and a list of his scientific achievements.

Keywords: history of science; professors; biographies; personal records; inter-war Poland; theological faculties

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Wprowadzenie

W II Rzeczypospolitej funkcjonowało sześć uniwersytetów. Pięć z nich było uczelniami państwowymi: Uniwersytet Jagielloński (UJ), Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie (UJK), Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie (USB), Uniwersytet Warszawski (UW) i Uniwersytet Poznański (UP), jeden działał jako struktura prywatna: Katolicki Uniwersytet Lubelski (KUL). Na stanowiskach profesorów – kierowników katedr (zwykłych lub nadzwyczajnych) było w sumie zatrudnionych 841 osób. Niektórzy zmienili miejsce pracy i powierzono im katedrę na kolejnym uniwersytecie¹, po zsumowaniu kierujących katedrami na wszystkich uniwersytetach otrzymamy liczbę 953². Wydziały teologiczne w okresie międzywojennym istniały na pięciu z wymienionych wyżej uniwersytetów, takiej struktury nie uruchomiono tylko na UP³. W sumie na wydziałach teologicznych w okresie międzywojennym zatrudnionych było 80 profesorów, na UJ było ich 17, UJK – 22, USB – 11, UW – 18⁴, KUL – 12⁵. Liczby te nie w pełni oddają wielkość wydziałów (można ją mierzyć np. liczbą funkcjonujących w ramach wydziału katedr), zdarzało się bowiem, że jedna katedra w okresie międzywojennym miała kolejno kilku kierowników, niektóre tylko jednego. Nazwiska profesorów wydziałów teologicznych na poszczególnych uniwersytetach zamieszczono w aneksie⁶.

¹ Nie można było równocześnie kierować katedrą na dwóch uniwersytetach państwowych, możliwe było natomiast łączenie kierownictwa na uniwersytecie państwowym i na prywatnym KUL.

² Zob. M. Przeniosło, M. Przeniosło, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jagielloński*, Kielce 2021; *ciż, Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Katolicki Uniwersytet Lubelski*, Kielce 2022; *ciż, Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Kielce 2022; *ciż, Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Warszawski*, Kielce 2022; *ciż, Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Poznański*, Kielce 2022; *ciż, Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie*, Kielce 2022.

³ Plan utworzenia Wydziału Teologicznego na tej uczelni pojawił się już w początkowym okresie funkcjonowania uniwersytetu w 1919 roku. Główną przyczyną niemożności zrealizowania zamierzeń były kłopoty ze skompletowaniem kadry profesorskiej.

⁴ Chodzi tylko o Wydział Teologii Katolickiej, zob. przypis nr 10.

⁵ Wszyscy byli duchownymi katolickimi z wyjątkiem dwóch kapłanów grekokatolickich – profesorów UJK.

⁶ W przypadku części profesorów wydziałów teologicznych posiadamy stosunkowo skromną wiedzę na ich temat, o niektórych nie powstał nawet nieco większy niż tylko przyczynkarski tekst biograficzny przedstawiający całokształt ich życiorysu (mający charakter naukowy). Posiłkować

Baza źródłowa, którą dysponujemy badając uniwersytecką kadre profesorską jest bogata i różnorodna, choć mocno rozproszona. Materiały znajdujemy szczególnie w placówkach archiwalnych, zarówno krajowych jak i zagranicznych. Wśród archiwów krajowych niewątpliwie na czoło wysuwa się Archiwum Akt Nowych (AAN) z przechowywanym w nim zespołem Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP). Liczne materiały na temat kadry akademickiej są przechowywane w Archiwum PAN w Warszawie, także jego oddziałach w Krakowie (Archiwum Nauki PAN i PAU) i Poznaniu. W tych placówkach szczególnie cenne są spuścizny naukowców⁷. Zwykle jeszcze bogatsze są archiwa uczelni wyższych. Chodzi zarówno o archiwa działające w ramach tych uczelni, które funkcjonowały w okresie międzywojennym, jak i o archiwa szkół wyższych utworzonych po II wojnie światowej. Część przedwojennej uniwersyteckiej kadry profesorskiej po 1945 roku zasilila bowiem i te jednostki. Spośród nowych uniwersytetów w największym stopniu dotyczyło to Uniwersytetu Wrocławskiego (jego tradycje były oczywiście dużo wcześniejsze), Uniwersytetu Łódzkiego i Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu⁸. W pewnym zakresie przydatne są zbiory i innych placówek archiwalnych, trzeba tu wymienić przede wszystkim Centralne Archiwum Wojskowe (akta personalne i odznaczeniowe), archiwa kościelne (akta personalne księży), Archiwum Główne Akt Dawnych (zespół austriackiego Ministerstwa Wyznań i Oświaty zawierający materiały do 1918 roku) i Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej.

Bogate materiały dotyczące profesorów polskich uniwersytetów przechowują także archiwa zagraniczne, chodzi przede wszystkim o placówki funkcjonujące na terenach wchodzących wcześniej w skład II Rzeczypospolitej, a obecnie należące do Litwy i Ukrainy. Szczególne znaczenie mają dwa z nich: Litewskie Centralne Archiwum Państwowe w Wilnie (LCAP) / Lietuvos centrinis valstybės archyvas i Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe (LPAO) / Державний

możemy się jednak opracowaniami na temat historii poszczególnych wydziałów. Informacje biograficzne dotyczące profesorów Wydziału Teologicznego UJ i UJK znajdujemy w monografiach tych struktur: S. Piech, *Dzieje Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1880-1939*, Kraków 1995; J. Wołczański, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1939*, Kraków 2002; zob. także: *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1933*, Lwów 1934. W przypadku Wydziału Teologicznego USB dysponujemy – przedwojenną pracą: B. Żongołłowicza, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego w okresie 1919-1929 r.*, Wilno 1931; artykułem: M. Przeniosło, *The Faculty of Theology of the Stefan Batory University in Vilnius 1919-1939*, „The Person and the Challenges: The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies”, (2015) nr 2, s. 225-248; także tekstem: W. Pietkun, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego*, w: *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, red. L. Piechnik, K. Puchowski, Kraków 1996, s. 90-93. Bogate informacje dotyczące kadry profesorskiej KUL zawiera *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1-2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018.

⁷ Spuścizny profesorów silnie reprezentowane są także w zbiorach niektórych archiwów uczelnianych (liczne znajdują się np. w Archiwum UJ) oraz w zbiorach specjalnych niektórych bibliotek i towarzystw naukowych.

⁸ Uniwersytet Łódzki i Uniwersytet Mikołaja Kopernika wyjątkowo znacząco wzmocnili przedwojenni profesorowie USB w Wilnie. W każdym z nich pracę znalazło 14 takich osób.

архів Львівської області. Materiały na interesujący nas temat znajdujemy także w Archiwum Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie / Архів Львівського національного університету імені Івана Франка. Mniejsze znaczenie mają zbiory archiwów uczelni zagranicznych, na których międzywojenni profesorowie studiowali, zdobywali stopnie naukowe, a w przypadku niektórych również pracowali. W nieco szerszej skali dotyczy to uniwersytetów w Wiedniu, Berlinie, Rzymie, Innsbrucku i szwajcarskim Fryburgu.

Badacz zainteresowany materiałami biograficznymi dotyczącymi międzywojennych profesorów w pewnym zakresie może liczyć na odnalezienie przydatnych materiałów także w zbiorach specjalnych bibliotek. Wśród nich szczególnie Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, bibliotek polskich uczelni wyższych (np. w większym stopniu Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego), Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka we Lwowie (Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника), Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka).

Przedstawione wcześniej informacje na temat źródeł dotyczą ogółu międzywojennych profesorów. W przypadku kadry wydziałów teologicznych zbiory niektórych wymienionych placówek są mniej zasobne w takie materiały. Chodzi szczególnie o Archiwum PAN i archiwa większości uczelni, które powstały po II wojnie światowej, w przypadku archiwów zagranicznych o Archiwum Uniwersytetu im. Iwana Franki we Lwowie.

W tekście autorzy skoncentrują się na przedstawieniu informacji na temat teczek personalnych profesorów wydziałów teologicznych. Rozważania będą dotyczyły materiałów o takim charakterze zgromadzonych w AAN oraz w archiwach przechowujących pozostałość aktową uniwersytetów funkcjonujących w II Rzeczypospolitej (w przypadku Polski zdeponowanych w archiwach uczelnianych, w przypadku UJK we Lwowie i USB w Wilnie w ukraińskich i litewskich archiwach państwowych). Te materiały są jednym z podstawowych (w większości wypadków najważniejszym) źródeł przy badaniu drogi życiowej i naukowej profesorów uniwersyteckich. Akta personalne profesorów, w tym profesorów wydziałów teologicznych, są materiałem, do którego sięgają badacze, ale dotyczy to albo pojedynczych opisywanych osób, albo grup reprezentujących na wybranym uniwersytecie określoną dyscyplinę naukową. W skali szerszej (wszystkie uniwersytety i wszyscy profesorowie) akta te w pełnym zakresie zostały wykorzystane przez autorów niniejszego tekstu⁹.

Miejsce przechowywania akt personalnych, kompletność i wielkość zasobu

Przedmiotem analizy będąteczki personalne profesorów uniwersyteckich wydziałów teologicznych przechowywane w AAN i archiwach, które posiadają w swych zasobach pozostałość aktową międzywojennych uniwersytetów. W tym drugim przypadku są to: Archiwum UJ, Archiwum Uniwersyteckie KUL oraz dwa archiwa zagraniczne: LCAP w Wilnie i ukraińskie LPAO. Akta międzywojennego

⁹ Efektem są publikacje wymienione w przypisie nr 2 (sześć tomów *Słownika* powstało w ramach realizacji grantu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki – projekt zakończony w 2022 roku).

Wydziału Teologii Katolickiej UW¹⁰ i jego profesorów nie zachowały się (uległy zniszczeniu w czasie II wojny światowej). Dysponujemy jedynie aktami tych profesorów, którzy po 1945 roku kontynuowali pracę na UW, niektórzy następnie na Akademii Teologii Katolickiej (akta dotyczą okresu powojennego, ale znaleźć w nich można również liczne informacje odnoszące się do lat wcześniejszych)¹¹.

Przechowywany w AAN zespół MWRiOP liczy ponad 7100 sygnatur. Akta personalne (oczywiście nie tylko profesorów) to sygnatury od 1518 do 6986. W przypadku teczek wszystkich profesorów uniwersyteckich zachowało się w ramach tego zespołu ponad 60% z nich. Teczki profesorów wydziałów teologicznych w tym zasobie jest proporcjonalnie mniej. Przykładowo na 18 profesorów Wydziału Teologicznego UW dysponujemy 8 teczkami, w przypadku UJ na 17 profesorów – 10 teczkami. Podkreślić trzeba, że MWRiOP nie zakładało teczek profesorom prywatnego uniwersytetu, jakim był KUL. Takie materiały o niektórych profesorach tej uczelni jednak w AAN znajdujemy, w przypadku Wydziału Teologicznego dotyczy to dwóch osób: Mariana Józefa Morawskiego i Józefa Umińskiego. Obaj poza zatrudnieniem na KUL w okresie międzywojennym związani byli z inną uczelnią państwową (pierwszy z nich z UJ, drugi z UJK).

Akta personalne profesorów są także częścią międzywojennej pozostałości aktowej poszczególnych uniwersytetów. Materiały te zgromadzone zostały w czterech archiwach:

1. Akta UJ – Archiwum UJ;
2. Akta KUL – Archiwum Uniwersyteckie KUL;
3. Akta UJK we Lwowie – LPAO;
4. Akta USB w Wilnie – LCAP.

Wcześniej wspomniano, że nie zachowały się teuczki personalne profesorów Wydziału Teologii Katolickiej UW, dotyczy to akt osobowych pracowników wszystkich wydziałów. Bogate akta UP przechowywane są w Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, ale na tej uczelni, o czym też już była mowa, Wydziału Teologicznego nie udało się założyć. W przypadku Archiwów UJ i KUL dysponujemy zdecydowaną większością profesorskich akt personalnych (w przypadku Archiwum UJ brakuje tylkoteczki Aleksandra Wóycickiego¹²). Akta UJK i USB przechowywane są w miejscu ich funkcjonowania, czyli we Lwowie i Wilnie. Zarówno LPAO jak i LCAP nie są archiwami uczelnianymi, pierwsze ma charakter głównej państwowej placówki archiwalnej działającej na szczeblu obwodu lwowskiego (obwód jest odpowiednikiem polskiego województwa), drugie to jedno z centralnych archiwów litewskich (jest odpowiednikiem polskiego AAN). Podobnie jak w przypadku dwóch wcześniej wymienionych polskich archiwów uczelnianych, stopień zachowania teczek personalnych profesorów w LPAO i LCAP jest bardzo

¹⁰ Na UW funkcjonował także (od 1922 roku) Wydział Teologii Ewangelickiej i (od 1924 roku) Studium Teologii Prawosławnej.

¹¹ Akta te przechowywane są w Archiwum UW lub (w przypadku profesorów, którzy kontynuowali zatrudnienie w Akademii Teologii Katolickiej) w Archiwum Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

¹² Brak ten wynika z pewnością z faktu, że jego angaż na UJ był bardzo krótki i faktycznie nie prowadził on tu zajęć dydaktycznych – wcześniej i później był profesorem USB w Wilnie.

duży, w pierwszym (zespół: Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, fond 26, podzespół 5) w skali całej uczelni brakuje jedynie nielicznych akt, jeszcze lepsza sytuacja istnieje w archiwum wileńskim, tu w przypadku niektórych profesorów dysponujemy nawet więcej niż jedną teczką (gromadzono je na szczeblu rektoratu i poszczególnych wydziałów). W przypadku rektoratu znajdujemy je w dwóch podzespółach w ramach zespołu Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie (fond 175): 1 IBb i 14. Pierwszy z podzespółów zawiera niemal komplet akt profesorskich, braki w drugim wynoszą około 30%. W przypadku LCAP badacz może sięgnąć także do teczek personalnych gromadzonych na szczeblu niektórych wydziałów, nie zachowały się one jednak (lub ich nie gromadzono) w przypadku Wydziału Teologicznego (także Lekarskiego i Sztuk Pięknych).

Trzeba zaznaczyć, że teczki personalne niektórych interesujących nas osób można odnaleźć często również w pozostałości aktowej tych szkół wyższych, w których nie byli profesorami. Chodzi o przypadki wcześniejszego zatrudnienia na danej uczelni np. w charakterze pomocniczego pracownika naukowego, docenta czy zastępcy profesora. W przypadku pozostałości aktowej poszczególnych uniwersytetów często zachowała się także dokumentacja doktorska i/lub habilitacyjna niektórych przyszłych profesorów (dotyczy to także uczelni zagranicznych). Materiały te zwykle też mają charakter specyficznych akt personalnych, poza dokumentacją bezpośrednio związaną z daną procedurą można w nich znaleźć chociażby własnoręcznie przygotowane życiorysy.

Zawartość teczek personalnych

Akta personalne wchodzące w skład zespołu MWRiOP w AAN w porównaniu z tymi z poszczególnych międzywojennych uniwersytetów (Archiwum UJ, Archiwum Uniwersyteckie KUL, LPAO i LCAP) mają wprawdzie podobny charakter, jednak wykazują pewne różnice. Wynika to z częściowo odmiennych zainteresowań instytucji je gromadzących. Materiały ministerialne zwykle są bardziej ogólne, związane z najważniejszymi sprawami personalnymi. Jednak i tu nie brakuje również dokumentacji szczegółowej, która trafiała do MWRiOP. Podkreślić trzeba, że zgodnie z ówczesnymi uregulowaniami i praktyką Ministerstwo uczestniczyło jako strona nawet w sprawach drobnych związanych z codziennym funkcjonowaniem podległych mu uczelni. W niektórych wypadkach dotyczące danej osoby materiały z AAN w porównaniu z aktami uczelni odnoszą się do tych samych kwestii, nieraz są to nawet kopie poszczególnych dokumentów. Materiały uniwersyteckie są zwykle bardziej szczegółowe i urozmaicone, poza tym w pewnej części podejmują wątki nieobecne w teczkach ministerialnych.

Charakterystykę teczek personalnych profesorów wydziałów teologicznych z każdego z interesujących nas archiwów przechowujących materiały pojedynczych uniwersytetów (a więc bez AAN), mimo ich pewnej specyfiki, można przedstawić łącznie. Akta są dość obszerne, liczą zwykle od kilkudziesięciu do kilkuset kart (przeważnie jednak nie więcej niż 400, w przypadku AAN jest to zwykle nie więcej niż 300 stron). Mimo, że zawartość poszczególnych jednostek jest podobna, nawet w ramach tych samych placówek archiwalnych widoczne są pewne różnice. Wśród

najbardziej typowych dokumentów w ramach poszczególnych teczek uczelnianych można wyróżnić kilka bloków tematycznych:

1. Dokumentacja zatrudnieniowa:
 - materiały związane z decyzjami zatrudnieniowymi i awansowymi na uczelni przed otrzymaniem stanowiska profesora (np. umowy dotyczące angażu na stanowisku pomocniczego pracownika naukowego, przedłużenia zatrudnienia);
 - materiały dotyczące obsady danej katedry¹³, ewentualnie awansu ze stanowiska profesora nadzwyczajnego na zwyczajnego;
 - dokumentacja zbierana przy okazji zatrudniania i awansowania potwierdzająca uzyskanie stopnia doktora i habilitacji (dokumentacja dotycząca przebiegu samej procedury doktorskiej i habilitacyjnej zwykle zamieszczana była w oddzielnych aktach);
 - odbitki wybranych pozycji dorobku naukowego (zbierane przy okazji procedury zatrudnieniowej bądź awansowej; większość teczek tego typu materiałów nie zawiera).
2. Materiały dotyczące aktywności naukowej (były zbierane przy okazji procedur awansowych, nieraz jednak ich obecność w aktach wynikała z bieżącej sprawozdawczości poszczególnych profesorów i kierowanych przez nich zakładów).
3. Materiały dotyczące realizacji obowiązków dydaktycznych (tu także m.in. starania o urlopy i zniżki godzinowe, sprawa nieodbywania zajęć w związku z problemami zdrowotnymi lub wyjazdami służbowymi).
4. Korespondencja w sprawach służbowych (czasem również prywatnych) między danym profesorem a władzami wydziału i uczelni.
5. Życiorysy, ankiety personalne, wykazy publikacji i innych osiągnięć (tego typu materiały często towarzyszyły dokumentacji zatrudnieniowej i awansowej, nieraz wynikały jednak także z gromadzenia przez uczelnię innego rodzaju dokumentacji; w przypadku ankiet zdarzały się dołączone do nich fotografie legitymacyjne).
6. Korespondencja dotycząca wyjazdów zagranicznych (sprawa ich finansowania, uzyskiwania paszportów, sprawozdania z odbytych podróży naukowych).
7. Sprawy socjalne (sprawy mieszkań służbowych, starania o poprawę warunków mieszkaniowych, pożyczki udzielane przez uczelnię).
8. Dokumentacja potwierdzająca posiadane wykształcenie także zatrudnienie przed objęciem pracy na uniwersytecie (dokumentacja zatrudnieniowa zwykle była gromadzona w związku z koniecznością udokumentowania odpowiedniej wysługi lat w celu uzyskania praw emerytalnych).
9. Materiały związane z przyznanymi odznaczeniami i wyróżnieniami, także dotyczące różnego rodzaju konfliktów i spraw dyscyplinarnych (w przypadku spraw dyscyplinarnych zwykle zakładano w tym celu oddzielną dokumenta-

¹³ Wątek ten współautorka artykułu szerzej podejmuje w tekście: M. Przeniosło, *Obsada katedr profesorskich na uczelniach akademickich w II Rzeczypospolitej*, „Czasy Nowożytne”, 22 (2009) s. 199-214.

cję – niemniej jednak w teczkach personalnych również pojawiają się tego typu informacje).

10. Innego rodzaju dokumenty (m.in. sprawa zezwoleń na podjęcie dodatkowej pracy; kwestie związane ze zmianą miejsca pracy; sprawa przedłużenia zatrudnienia mimo osiągnięcia wieku emerytalnego; materiały wytworzone po śmierci danej osoby – klepsydry, kondolencje, korespondencja z rodziną).

Jak już wcześniej wspomniano, tematyka materiałów zgromadzonych w ANN w ministerialnych teczkach personalnych jest w dużym stopniu zbieżna z tą obecną w aktach uczelnianych. Nieco uboższy był zakres gromadzenia materiałów zatrudnieniowych. Jest on najbardziej obszerny w przypadku procedury związanej z obsadą katedry, bowiem to na tym szczeblu podejmowano ostateczną decyzję dotyczącą nominacji (formalnie podpisywał ją jeszcze prezydent, a w początkach niepodległości naczelnik państwa). W zespole MWRiOP zwykle odnajdujemy także dość bogatą dokumentację dotyczącą starań uczelni o awans danej osoby ze stanowiska profesora nadzwyczajnego na stanowisko profesora zwyczajnego (nie zawsze te zabiegi kończyły się powodzeniem¹⁴), podobnie było w przypadku wniosków uniwersytetów o mianowanie danej osoby (po jej przejściu na emeryturę) profesorem honorowym. Ministerstwo zatwierdzało również habilitacje, ale faktycznie było to jedynie potwierdzenie decyzji, która wcześniej zapadała na poziomie uczelni. W teczkach ministerialnych uboższe są materiały odnoszące się do aktywności dydaktycznej profesorów, decyzje w tym obszarze zapadały głównie na poziomie uczelni (choć nie wszystkie). Wątki dotyczące spraw zatrudnieniowych i awansowych są przeważnie bogate w dokumentację, zawierają informacje o dorobku naukowym (m.in. wykaz publikacji, ocena dorobku), zwykle dysponujemy także życiorysem danej osoby. W niektórych teczkach dość obszerna jest korespondencja z Ministerstwem w sprawie jego zgody na przedłużenie zatrudnienia danego profesora mimo osiągnięcia przez niego wieku emerytalnego (65 lat). Obszerność tego materiału często wynikała z faktu, że o taką zgodę występowano ponownie po upływie okresu, na który go wcześniej uzyskano (niektórzy profesorowie otrzymywali zgodę na przedłużenie pracy łącznie nawet na więcej niż pięć lat). Do Ministerstwa docierała także dokumentacja dotycząca różnego rodzaju spraw kontrowersyjnych, nieprawidłowości w zarządzaniu finansami podległego danej osobie zakładu, konfliktów personalnych w danym środowisku, nieprawidłowości związanych z odbywanymi zajęciami dydaktycznymi. Tego typu spraw, biorąc pod uwagę całe uniwersyteckie środowisko profesorskie, w aktach ministerialnych jest jednak stosunkowo niewiele.

Zarówno w przypadku akt ministerialnych jak i uczelnianych stan występowania poszczególnych bloków problemowych w każdej z teczek może być różny. Tym niemniej w zdecydowanej większości możemy się spodziewać dokumentacji na temat przynajmniej niektórych z nich, zwykle tych najważniejszych (np. dotyczących nominacji profesorskich). Część zawiera też materiały bardzo specyficzne,

¹⁴ Często przyczyną była nie tyle zbyt mała aktywność naukowa, ale względy finansowe, przeseregowanie powodowało bowiem konieczność przeznaczenia przez Ministerstwo dodatkowych środków finansowych przypisanych do danej katedry (każda katedra miała określony status, była katedrą nadzwyczajną lub zwyczajną).

nieobecne w innych aktach, dotyczące indywidualnej (nieraz nietypowej), osobistej sytuacji danego profesora.

Już we wprowadzeniu wymieniono inne placówki archiwalne, w których zasobach również można poszukiwać materiałów dotyczących profesorów międzywojennych polskich uniwersytetów. Znajdują się wśród nich m.in. Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Archiwum Wojskowe, archiwa kościelne, archiwa uczelni utworzonych w Polsce po 1945 r, archiwa uczelni zagranicznych, z którymi na różnych etapach drogi życiowej mieli kontakt przyszli profesorowie. Trzeba wspomnieć o możliwości wykorzystania informacji także z innego rodzaju akt z archiwów uczelnianych (Archiwum UJ i Archiwum Uniwersyteckie KUL) i zagranicznych archiwów państwowych przechowujących akta uczelniane (LPAO i LCAP). Badacz znajdzie w tym zasobie również obszerną dokumentację związaną z funkcjonowaniem poszczególnych uniwersytetów, a w ich ramach wydziałów – w tym i wydziałów teologicznych. Cenne są szczególnie stenogramy z posiedzeń senatów i rad wydziałów; liczne informacje znajdziemy także w materiałach dotyczących funkcjonowania poszczególnych katedr i zakładów (nieraz materiały gromadzono łącznie dla grupy katedr i zakładów). Liczne oddzielne teczki, choć są one już mniej przydatne w badaniach biograficznych, tworzono dla poszczególnych obszarów funkcjonowania uczelni (sprawy naukowe, dydaktyczne, finansowe).

Podsumowanie

Teczki personalne są podstawowym materiałem źródłowym przy prowadzeniu prac nad biografiami profesorów uniwersyteckich, w tym także profesorów wydziałów teologicznych. Mowa tu o badaniach dotyczących pojedynczych profesorów, jak i większych grup o takim statusie (np. w ramach konkretnych dyscyplin czy całych uczelni). Atrakcyjność tego materiału źródłowego jest znacząca ze względu na wielowątkowość dokumentacji, często także jej dużą szczegółowość. Poza tym materiały te mają zwykle charakter dokumentów „z pierwszej ręki”, duża część z nich nie jest źródłem, które podlegało przetworzeniu. W zawartości poszczególnych akt znajdujemy liczne oryginalne materiały, których twórcą był sam bohater danej teczki. Szczególnie cenne są własnoręcznie sporządzane życiorysy, osobiście pisemnie przekazywane informacje (często udokumentowane) na temat wykształcenia i wcześniejszego zatrudnienia, dorobku naukowego, ewentualnie sytuacji rodzinnej czy zdrowotnej. Materiały te zawierają też często opinie specjalistów (danej uczelni i zewnętrznych) na temat wartości i znaczenia dorobku naukowego. W tym przypadku przygotowywano je chociażby w związku z pracami dotyczącymi obsady danej katedry.

Badacze chcący skorzystać z międzywojennych teczek personalnych profesorów wydziałów teologicznych z pewnością będą zainteresowani informacjami na temat zasad ich udostępniania. Pod tym względem w żadnej z omawianych placówek nie natrafiają na przeszkody formalne, choć szybkie zapoznanie się z aktami nie zawsze jest możliwe. Niewątpliwie najbardziej dogodnie pod tym względem warunki stwarza Archiwum UJ i Archiwum Uniwersyteckie KUL, tu materiały otrzymamy „niemal od ręki”. W przypadku AAN przechowywany tam zespół MWRiOP został niedawno w zdecydowanej części zeskanowany i udostępniony

wszystkim chętnym za pośrednictwem internetu. W przypadku wileńskiego LCAP ułatwienia dla badaczy są duże i zamawiane materiały z zespołu USB można uzyskać zwykle już po kilku godzinach (najpóźniej kolejnego dnia). Największe trudności badacz napotka w przypadku ukraińskiego LPAO. Obecnie z powodu agresji rosyjskiej na Ukrainę korzystanie ze zbiorów tej placówki oczywiście nie jest możliwe, wcześniej (przed wybuchem wojny) trzeba się było liczyć z pewnymi ograniczeniami (wynikającymi szczególnie z czasu realizacji zamówień).

ANEKS

Profesorowie wydziałów teologicznych na uniwersytetach II Rzeczypospolitej¹⁵

UJ: Józef Archutowski, Antoni Bystrzonowski, Jan Fijałek, Tadeusz Glemma, Michał Godlewski, Tadeusz Gromnicki, Władysław Grzelak, Józef Kaczmarczyk, Jan Korzonkiewicz, Jan Krzemieniecki, Konstanty Michalski, Jan Salamucha, Maciej Sieniatycki, Władysław Wicher, Aleksander Wóycicki, Stanisław Zegarliński, Kazimierz Zimmermann

UJK: Jan Bartoszewski, Zygmunt Bielawski, Stanisław Frankl, Adam Gerstmann, Błażej Jaszowski, Aleksy Klawek, Józef Komarnicki, Franciszek Lisowski, Tytus Myszkowski, Andrzej Mytkowicz, Stanisław Narajewski, Stefan Leon Skibniewski, Piotr Stach, Jan Stepa, Stanisław Szurek, Szczepan Szydelski, Mieczysław Tarnawski, Józef Umiński, Kazimierz Wais, Michał Wyszyński, Stanisław Żukowski, Władysław Żyła

USB: Czesław Falkowski, Michał Klepacz, Walerian Meysztowicz, Paweł Nowicki, Antoni Pawłowski, Leon Puciata, Ignacy Świrski, Bolesław Wilanowski, Aleksander Wóycicki, Kazimierz Zimmermann, Bronisław Żongołłowicz

UW: Antoni Borowski, Józef Bromski, Alojzy Bukowski, Piotr Chojnacki, Jan Czuj, Ignacy Grabowski, Franciszek Jehliczka, Stanisław Kobyłecki, Zygmund Kozubski, Wincenty Kwiatkowski, Henryk Likowski, Wilhelm Michalski, Zdzisław Obertyński, Franciszek Rosłaniec, Jan Stawarczyk, Władysław Szczepański, Władysław Szcześniak, Antoni Szlagowski.

KUL¹⁶: Błażej Czesnys, Jan Czuj, Czesław Falkowski, Józef Maria Hoemaker, Piotr Antoni Kremer, Józef Kruszyński, Ludwik Maria Lacrampe, Marian Józef Morawski, Antoni Słomkowski, Czesław Sokołowski, Józef Umiński, Adam Marian [Jacek] Woroniecki

¹⁵ Listę (to pierwsze tego typu publikowane zestawienie) opracowano głównie na podstawie materiałów źródłowych, których dotyczy tekst.

¹⁶ Zestawienie obejmuje tylko profesorów Wydziału Teologicznego, nie uwzględnia tych profesorów innych wydziałów KUL, których np. z racji wykształcenia lub dorobku można uznać za teologów (lub zajmujących się przynajmniej w pewnym zakresie teologią).

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Akt Nowych (AAN)

sygn. 1518 – 6986, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (teczki personalne).

Archiwum Uniwersyteckie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (AKUL)
sygn. A-30, A-45, A-61, A-62, A-66, A-69, A-71, A-308, A-486, Referat Personalny (teczki personalne).

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego

sygn. S II 619, Senat Akademicki II (teczki personalne).

Litewskie Centralne Archiwum Państwowe w Wilnie (LCAP)

fond 175, ap. 1 IBb; ap. 14, Uniwersytet Stefana Batorego (teczki personalne).

Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe (LPAO)

fond 26, op. 5, Uniwersytet Jana Kazimierza (teczki personalne).

Opracowania

Encyklopedia 100-lecia KUL, t. 1-2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018.

Piech Stanisław, *Dzieje Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1880-1939*, Kraków 1995.

Pietkun Witold, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego*, w: *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, red. L. Piechnik, K. Puchowski, Kraków 1996, s. 90-93.

Przeniosło Małgorzata, *Obsada katedr profesorskich na uczelniach akademickich w II Rzeczypospolitej*, „Czasy Nowożytnie”, 22 (2009) s. 199-214.

Przeniosło Małgorzata, Przeniosło Marek, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jagielloński*, Kielce 2021.

Przeniosło Małgorzata, Przeniosło Marek, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Katolicki Uniwersytet Lubelski*, Kielce 2022.

Przeniosło Małgorzata, Przeniosło Marek, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Kielce 2022.

Przeniosło Małgorzata, Przeniosło Marek, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Warszawski*, Kielce 2022.

Przeniosło Małgorzata, Przeniosło Marek, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Poznański*, Kielce 2022.

Przeniosło Małgorzata, Przeniosło Marek, *Słownik biograficzny profesorów uniwersytetów Drugiej Rzeczypospolitej. Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie*, Kielce 2022.

Przeniosło Małgorzata, *The Faculty of Theology of the Stefan Batory University in Vilnius 1919-1939*, „The Person and the Challenges: The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies”, (2015) nr 2, s. 225-248.

Wółczański Józef, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1939*, Kraków 2002.

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1933, Lwów 1934. Żongołłowicz Bronisław, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego w okresie 1919-1929 r., Wilno 1931.

AKTA PERSONALNE PROFESORÓW WYDZIAŁÓW TEOLOGICZNYCH UNIwersYTETÓW II Rzeczypospolitej

Streszczenie

W II Rzeczypospolitej funkcjonowało sześć uniwersytetów, wydziały teologiczne utworzono na pięciu z nich: Uniwersytecie Jagiellońskim, Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, Uniwersytecie Warszawskim i Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Na wydziałach teologicznych w okresie międzywojennym zatrudnionych było w sumie 80 profesorów. Baza źródłowa, którą dysponujemy, badając kadre profesorską wydziałów teologicznych, jest bogata. Duże znaczenie mają szczególnie akta personalne. Materiały takie znajdujemy w Archiwum Akt Nowych w zespole Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Taką dokumentację przechowują także: Litewskie Centralne Archiwum Państwowe w Wilnie, Lwowskie Państwowe Archiwum Obwodowe, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego i Archiwum Uniwersyteckie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Dokumenty, które można znaleźć w aktach personalnych najczęściej dotyczą: spraw zatrudnienia profesorów, aktywności naukowej, realizacji obowiązków dydaktycznych, spraw socjalnych. Prawie w każdej teczce znajduje się życiorys profesora i wykaz jego dorobku naukowego.

Słowa kluczowe: historia nauki; profesorowie; biografie; akta osobowe; Polska międzywojenna; wydziały teologiczne